

Sidoksen kysymys sosiologisessa ajattelussa ja läheissuhteiden tutkimuksessa

Kaisa Ketokivi

Abstrakti

Kysymys sosiaalisesta sidoksesta – ”mikä liittää ihmisiä yhteen?” – on yksi sosiologisen ajattelun keskeisimmistä lähtökohdista. Sosiaalisen sidoksen teorioissa perheellä ja läheissuhteilla on usein ollut erityinen asema jonkinlaisena sidoksen prototyyppinä. Läheissuhteita käsittelevän nykytutkimuksen kysymyksenasettelut ovat niin ikään lähellä monia klassisia teoreettisia muotoiluja sidoksesta, vaikka näihin vain harvoin suoraan viitataan. Tässä artikkelissa sidoksen kysymystä tarkastellaan nostamalla esiin Durkheimin, Tönniesin, Schmalenbachin, Simmelin, Eliasian ja Scheffin ajattelusta sellaisia teoreettisia näkökulmia, jotka analyttisesti kirkastavat suhteiden empiiristä tutkimusta. Artikkelin eksplisiittisenä kontekstina on läheissuhteiden tutkimus, mutta kysymyksenasettelut koskettavat laajemmin suhteiden tutkimusta. Vuoropuhelusta teoreettisen ajattelun ja empiiristen tutkimusnäkökulmien välillä kehitellään analyttinen erottelu ”suhteen”, ”sidoksen” ja ”sosiaalisen sidoksen” käsitteiden kesken. Suhteiden erittely tutkimuksessa saa selkeyttä ja analyysivoimaa, jos ”sidoksen” ilmaisu varataan suhteisiin, joissa on keskinäistä riippuvuutta ja sitovaa yhteisyyttä. ”Sosiaalisen sidoksen” ilmaisu sopii suhteisiin, jotka lisäksi muotoutuvat, ohjautuvat ja saavat merkityksensä osana jonkinlaista sosiaalista järjestystä. ”Suhde” sen sijaan toimii laajana kattokäsitteenä. Erottelun avulla voidaan tutkia sitä, *miten sitovia* erilaiset empiiriset suhteet ovat.

ASIASANAT: Läheissuhteet, perhe, sosiaalinen sidos, sosiaaliset suhteet, yhteiskuntateoria.

Johdanto

Sosiaalinen sidos on yksi sosiologian keskeisimmistä kysymyksistä. Artikkelin kirjoitushetkellä valmistaudutaan vuoden 2014 Sosiologipäiviin, joiden teemana on ”Kiinnipitävät siteet”. Kutsussa esitetään, että päivillä uudistetaan sosiologian kysymystä siitä ”miten yhteiskunta on mahdollinen” tarkastelemalla ”konkreettisesti sitä, mikä ihmisii

kiinnittää toisiinsa”. Päivillä pohditaan, ”kuinka yhteisöt syntyvät, toiminta verkostoituu, sidokset syntyvät sekä kuinka tavat tapaistuvat.” Sosiologinen valtavirta onkin viime vuosikymmeninä kiinnostunut suhteiden lähitarkastelusta. Yhtenä käänteenä voi pitää sitä, miten myöhäismoderenin yhteiskunnan teoretikot Anthony Giddens ja Ulrich Beck käänisivät sosiologien huomion hen-

kilötason suhteisiin myöhäismodernille ominaisen refleksiivisyyden polttopisteinä (Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002; Giddens 1991; 1992; Smart & Neale 1999, 5–7). Klassisessa perinteessä perheen merkitys on tunnistettu muun muassa yhteisösidoksen eräänlaisena prototyyppinä (Tönnies [1887] 2002), itsemurhia ehkäisevänä sosiaalisena liimana (Durkheim [1897] 1951) sekä sosiaalisena instituutiona, joka on lasten sosiaalistamisen ja aikuisten tunne-elämän sopeuttamisen kannalta tärkeä yhteiskuntaa koossapitävä tekijä (Parsons & Bales 1955). Viime vuosikymmenten kiinnostusta perheeseen ja läheissuhteisiin luonnehtii edellisistä poiketen nimenomaan *suhteiden* lähitarkastelu. Mielenkiinnosta läheissuhteisiin nykysosiologiassa kertoo myös se, että *Families and Relationships* -ryhmä on noussut *British Sociological Associationin* suurimpien joukkoon. Tämän tutkimuskentän kysymyksenasettelut ovat usein kriittisiä refleksiivisen moderniteetin ja yksilöä korostavaa aikalaisdiagnoosia kohtaan (esim. May, toim. 2011; Smart 2007) ja tutkivat ihmisten välistä sidoksellisuutta. Viittauksia sidosta koskevaan sosiologiseen teoriaperinteeseen näkee kuitenkin harvoin.

Tässä artikkelissa tartun sidoksen kysymykseen ”mikä ihmisiä liittää toisiinsa?” läheissuhteiden tutkimuksen näkökulmasta. Sosiologit puhuvat usein lähes synonyymisesti suhteista (engl. *relationships*) ja sidoksista (*bonds, ties*), usein kadottaen kysymyksen siitä, miten *suhteet voivat olla enemmän tai vähemmän sidoksisia* (Somers 1994, 622). Vaikka Somersin ajatus suhteen ja sidoksen kysymysten erottamisesta toisistaan ei olekaan järisyttävän uusi, sitä ei sidoksen kysymyksen eikä suhteiden empiirisen tutkimuksen piirissä ole riittävän selkeästi pohdittu. Sidoksen kysymystä koskevan teoreettisen keskustelun ja empiirisen suhteiden tutkimuksen eksplisiittinen yhdistäminen on melko harvinaista. On jopa väitetty, ettei sosiologia ole pystynyt tarjoamaan sellaista sidoksen ymmärrystä, joka tavoittaisi, miten

merkityksellisiä ja yhteiskuntaa koossapitäviä henkilötason suhteet ovat (Scheff 1997; ks. myös Ketokivi 2010). Tarkasti määritetyn sidoksen käsitteen puuttuminen on siinä mielessä hyvä asia, että se jättää tutkimukselle enemmän avoimuutta ja tilaa empiiristen sidosten erilaisten piirteiden tarkasteluun. Toisaalta epäsystemaattisuus tarkoittaa sellaista ymmärrystapojen moninaisuutta, josta saa vain vähän analyttistä apua empiirisen maailman tutkimisessa.

Tässä artikkelissa erityisenä näkökulmana sidoksen kysymykseen on läheissuhteiden tutkimus. Juuri läheissuhteissa, erityisesti perheessä, sidoksen kysymys on erityisen voimakkaasti läsnä (Jallinoja 2009, 14–15). Merkityksellisillä läheissuhteilla voi ajatella olevan erityistä sitomisvoimaa: ne ovat sidoksen kannalta ensimmäisiä ja kokonaisvaltaisimpia suhteita. Läheisimmät suhteet vaikuttavat minuuden kehitykseen (Cooley [1909] 1961, 315; Mead 1934), elämänvalintoihin asumisesta (Mason 2004) ajankäyttöön (Jallinoja 2008) sekä antavat tukea ja hoivaa elämän eri vaiheissa (Williams 2004). Hyvinvointivaltion palvelujen heikentyessä juuri läheissuhteisiin latautuu odotus ihmisiä suojaavista turvaverkoista, mutta kuinka kiinnipitäviä sidoksia läheissuhteetkaan ovat? Etsin artikkelissa teoreettisia ja analyttisiä aineksia juuri tämänlaisten kysymysten tutkimukseen. Artikkelissa esiin nostetut teoreettiset näkökulmat ovat hedelmällisiä, koska niiden oivallukset suhteiden sidoksellisuudesta muistuttavat kovasti läheissuhteiden tutkimuksen kysymyksenasetteluja. Nostan erityisesti tunnettujen tekstien ”alikäytettyjä” oivalluksia empiiristä tutkimusta palvelemaan. Taustalla resonoivat vuosien aikana tekemäni tutkimukset, joissa olen pohtinut sidoksen ja itseyden kysymyksiä haavoituneiden elämäntilanteiden ja merkityksellisten suhteiden kannalta (Ketokivi 2008; 2009; 2010; 2012). Suhteen ja sidoksen välisen kysymyksenasettelun pohtiminen ei kuitenkaan kosketa vain läheissuhteita, vaan kaikkea suhteiden tutkimus-

ta, johon artikkeli pyrki tekemään teoreettisen kontribuution.

Puhun ”suhteista” laajana kattoilmaisuna ja ”sidoksista” tai ”siteistä” silloin, kun viittaa tarkemmin ottaen sellaisiin suhteisiin, joissa vallitsee jonkinlainen keskinäinen riippuvuus (vrt. Tönnies [1887] 2002, 242–243). Lähden liikkeelle kuitenkin Émile Durkheimin *Itsemurha*-teoksessa muotoilemasta ”sosiaalisen sidoksen” käsitteestä, joka on voimakkaasti muotoillut sosiologisia kysymyksenasetteluita. Siinä ensisijainen kiinnostus kohdistui modernin yhteiskunnan integraation ongelmaan, mutta samalla myös hyvin konkreettisesti siihen, miten sosiaaliset sidokset tai niiden puuttuminen ovat elämän ja kuoleman kysymyksiä. Tämän jälkeen nostan esiin Ferdinand Tönniesin ja Herman Schmalenbachin sosiaalisen sidoksen erottelut, joissa tehdään ero itsestäänselvän sidoksen, sopimuksenvaraisen suhteen ja tunneperäisen yhteisyyden välillä. Georg Simmelin, Norbert Elias ja Thomas Scheffin ajattelun avulla pohdin suhteiden muotoutumisen, muodostelmien ja emotionaalisen tilan kysymyksiä. Johtopäätöksissä erittelen suhteen, sidoksen ja sosiaalisen sidoksen käsitteitä.

Sosiaalisten sidosten koossapitävä voima ja luonne

Sosiologian syntyä tieteenalana luonnehti kysymys siitä, miten moderni yhteiskunta on mahdollinen. Mihin sosiaalinen järjestys ja koheesio voivat perustua tilanteessa, jossa paikallisuus, tuttu yhteisö tai perinteet eivät kannattele? Kysymys modernin yhteiskunnan koossa pitävistä voimista oli kehys, jossa suhteita ryhdyttiin sosiologisesti käsitteellistämään. Émile Durkheimin ([1897] 1951) *Itsemurha*-teoksessa muotoiltiin ajatus ”sosiaalisesta” sosiologian erityisenä tutkimusalueena. Itsemurhien esiintymisen sosiaalinen säännönmukaisuus ilmentää sitä, miten yksilön ulkopuolisilla (sosiaalisilla) tosiseikoilla on voimaa

ohjata ihmisten kaikkein yksityisimpiäkin toimia (ks. myös Lukes [1973] 1985, 193–194). Itsemurhan tarkastelu ohjasi huomion ihmisiä ja yhteiskuntaa koossa pitäviin sidoksiin, sillä itsemurha oli kaikkein selvin merkki sidosten hajoamisesta. (Emt.; Durkheim [1897] 1951.)

Itsemurhan keskeinen teema on sosiaalisten sidosten heikentyminen ja murtuminen modernissa yhteiskunnassa. Sosiaalisissa sidoksilla Durkheim tarkoitti yksilön ryhmään tai yhteiskuntaan, kollektiiviin, liittäviä sidoksia. Yhtäältä sidokset kiinnittivät ihmisen sosiaalisesti jaettuihin tarkoituksiin ja ideaaleihin; toisaalta sidoksilla oli konkreettisempaa voimaa säädellä yksilöiden haluja ja pyrkimyksiä. Egoismi ja altruismi itsemurhan kimmokkeina molemmat liittyivät ensimmäiseen, kun taas anominen itsemurha liittyi jälkimmäiseen. Egoisti ei saa sidoksista elämälleen merkitystä ja oikeutusta, koska ne ovat liian löyhiä. Avioliitto suojelee yksilöä egoistiselta itsemurhalta; leskeytyminen heikentää suojaa, mutta ei alenna sitä naimattomien tasolle. Altruisti taas on ”liian” kiinnittynyt yhteiskuntaan. Anomisesa itsemurhassa on kysymys siitä, että sidoksilla ei ole riittävää voimaa säädellä elämää ja ihminen jää omien halujensa armoille. Durkheim ([1897] 1951, 270–271) pohtii myös anomian yhteydessä avioliiton antamaa suojaa, joka perustuu avioliiton kykyyn säädellä intohimoja ja mielihaluja. (Durkheim [1897] 1951; Lukes [1973] 1985; 205–213.)

Durkheimin tarkastelussa itsemurhat vaihtelivat uskonnollisen yhteiselämän, kodin alueeseen liittyvän yhteiselämän ja poliittisen yhteiselämän integraation mukaan. Protestanttien maiden korkea koulutus ja reflektio hajauttavat kollektiivisia tapoja, jotka suojelevat katolisia, juutalaisia ja osin anglikaanejakin itsemurhalta. Sidosten kyky tuottaa yksilön elämälle merkitystä sekä konkreettisesti säädellä yksilön haluja ja pyrkimyksiä yhdessä ilmentävät sosiaalista integraatiota. Siten sidoksella oli Durkheimille nimenomaan ”sosiaalinen

sidos” (ks. myös Arppe 2014; Durkheim [1897] 1951; Lukes [1973] 1985, 205–213).

Pohtiessaan avioeron ja anomisen itsemurhan välistä suhdetta Durkheimin ([1897] 1951, 271) johtopäätös on, että kun toinen ei enää seuraa toisen toimia, tämä ei enää itsekään pysty säätelemään itseään ja väsy mahdollisuuksien loputtamaan virtaan. Suhteet eivät ole vain enemmän tai vähemmän sitovia (Somers 1994, 622), vaan ne myös sitovat eri tavoin. Tarkastellessaan kriittisesti väitteitä traditioiden murtumisesta läheissuhteissa Neil Gross (2005) tekee Durkheimin kaltaisen erottelun ihmisten intiimielämää sääteleviin ja merkitystä tuottaviin traditioihin. Hän esittää, että samalla, kun elämän kestoisen avioliiton säätelevä voima on amerikkalaisessa yhteiskunnassa heikentynyt, kulttuurisesti hegemoninen ajatus romanttisesti rakkaudesta merkityksellistää elämää. Vaikka suhteiden moraalisen puolen, vastuun ja hoivan, neuvottelusta ja järjestämisestä on käyty paljon keskustelua läheissuhteiden tutkimuksessa (esim. Finch & Mason 1993; Rosehill & Budgeon 2004; Sevón & Notko 2008; Smart & Neale 1999; Williams 2004; Zechner, Lumme-Sandt & Kirsi 2008), argumentit yksilökeskeisyyttä vastaan (tai sen puolesta) jäävät usein melko yleisluontoisiksi. Durkheimilaisen perinteen anti suhteiden tutkimukselle on elämää merkityksellistävän ja konkreettisemmin ihmisten toimia säätelevän sidoksellisuuden erittely. Kiistaa aiheuttanut yksilön ja sidoksellisuuden välinen vastakkainasettelu monipuolistuu, jos pohditaan sitä, *miten* ja *missä määrin* tutkittujen suhteiden sidoksellisuus liittyy sosiaaliseen merkityksenantoon (esim. kuulumisen tunteeseen) ja missä määrin kysymys on ihmisen toimien konkreettisesta säätelevästä voimasta.

On mahdollista, että traditioiden säätelevän voiman heikentyminen lisää autonomiaa läheissuhteissa. Samalla kuitenkin kulttuurisesti jaettava merkitystä tuottava hegemoninen ymmärrys kaventaa sitä (Gross 2005, 307). Oma empiirinen tutkimukseni

näyttää miten intiimi parirakenne myös konkreettisesti järjestää ihmisten muita suhteita rajamalla parin ja perheen muista suhteista (Ketokivi 2012). Sidosten sosiaalisen säätelevän voiman ja merkityksenannon erottelu on yksi tapa hahmottaa myös poliittisia suhteita. Kun ensimmäisessä tapauksessa sidos vetää konkreettisesti mobilisoitumaan jonkun asian tai ryhmän tähden (esim. Alapuro 1994; Luhtakallio 2012), niin jälkimmäisessä tapauksessa sidos on pikemminkin aatteellinen, ja sellaisena se voi olla enemmän tai vähemmän tai ei lainkaan toimintaa ohjaava (vrt. Durkheim [1897] 1951; Gross 2005). Kuulumisesta johonkin aatteelliseen ryhmittymään voi silti saada valtavasti merkitystä. Toisaalta toimintaa ohjaavat sidokset eivät välttämättä sitä anna. Kysymykseen siitä, *mitä* sosiaaliset sidokset yksilössä säätelevät, Durkheimin itsemurha-analyysi antaa virikkeitä. Sosiaalisten sidosten tehtävä on hallita ihmiselle luontaista affektiivista egoismia, jolle Durkheimin ajattelussa ei ole luonnollista vastavoimaa, altruismia (Arppe 2014, 64). Egoistinen affektiivisuus jonkinlaisena luontaisena tilana tarvitsee synteettisen sosiaalisen sidoksen (Durkheimilla yhteiskunnan), jonka avulla ihminen voi hallita omaa luontoaan osana yhteiselämää (Arppe 2014; Durkheim [1897] 1951). Durkheim ei erittele, *miten* erilaisissa suhteissa sidosten merkitystä antava luonne ja voima säädellä yksilön haluja muodostuvat. Tähän vastaaminen on empiirisen tutkimuksen tehtävä. Suhteiden tutkimuksessa mielenkiintoista olisi entistä tarkemmin eritellä, mikä yksilön halujen ja sidoksen välinen suhde on ja miten se ihmisille merkityksellistyy.

Myös Ferdinand Tönniesin ([1887] 2002) ajattelussa sosiaaliset sidokset ovat koossapitävä voima. Siinä sosiaalisen sidoksen prototyyppi oli sopuisa ja tiivis yhteisösidos. Toisaalta sosiaalisen sidoksen ja ”luonnon” välinen suhde on Tönniesillä kovin erilainen kuin Durkheimilla. Tönniesillä ([1887] 2002) sidoksen kysymys kytkeytyi Gemeinschaft / Gesellschaft -erotteluun.

Gemeinschaft-suhteet perustuivat synnynnäiseen ”luonnolliseen tahtoon” ja muodostuivat organisten tarpeiden, lisääntymisen, muistin, tunteiden ja tapojen varassa. Kun Durkheimin käsitteilyssä avioliitto suojasi ihmisiä näiden ”luonnolta”, Tönniesin ajattelussa juuri ”luonto” tuottaa affektiiviset läheissidokset, joiden tyyppiesimerkkejä olivat perhe, suku, kylä ja ystävyys. Nämä yhteisöä koossapitävät suhteet olivat Tönniesin ajattelussa sidoksia, joiden osapuolet olivat riippuvaisia toisistaan. (Emt.)

Gesellschaft-suhteet taas perustuvat rationaaliiseen tahtoon ja muodostuvat ihmisten tahdon, päämäärätietoisien ajattelun, tiedon ja käsitteiden varassa. Yhteiskuntasuhteet löytyvät Tönniesin mukaan kansakunnan, valtion ja kaupungin kaltaisista sosiaalisista entiteeteistä. Kun luonnolliseen tahtoon liittyvät sidokset ovat aina ihmisten välisiä, usein paikallisia ja intensiivisiä, rationaaliiseen tahtoon liittyvät suhteet puolestaan perustuvat sopimuksen kaltaiseen ajatteluun: osapuolet pysyvät suhteesta huolimatta erillisinä. Yhteiskuntasuhteet eivät siis Tönniesin ajattelussa ole tiukasti ottaen sidoksia, vaan kompleksisia suhteita, jotka eivät ole sidottuja yhteen paikkaan tai tiettyihin ihmisiin (Melkas 2003; Tönnies [1887] 2002, 103–125).

Tönniesin ([1887] 2002, 242–246) ajattelussa sosiaalinen suhde ja sidos, joista puhutaan rinnakkain, merkitsevät keskinäistä riippuvuutta, jossa yhden ihmisen tahto vaikuttaa toisen ihmisen tahtoon, joko sitä edistämällä tai hankaloittamalla. Teoreettisesti Tönnies erotteli suhteet yhteisösuhteisiin (Gemeinschaft) ja yhteiskuntasuhteisiin (Gesellschaft), mutta myös totesi, että empiirisessä maailmassa suhteet ovat useimmiten sekamuotoisia. Suhteiden empiirisen moniaineksisuuden ajatus on yhä hedelmällinen. Jotkut suhteet tai niiden piirteet tuntuvat itsestäänselviltä, kun taas toisia aspekteja refleктоimme paljonkin. Läheisyyden luonnetta käsitelleessä

artikkelissani (Ketokivi 2012) huomasin, miten puhetta perhesuhteista köyhdytti jonkinlainen itsestäänselvyys, jonka eräs haastatteleman perheellinen mies puki muotoon: ”No, vaimo ja lapset on tottakai läheisiä... Tietenkin ovat.” Pohdintaa siitä, miksi tai miten näin on, oli mahdotonta houkutella esiin. Tönniesin ajattelusta voisi saada virikkeitä sen tarkasteluun, missä määrin ja miten jokin itsestäänselvyys tai toisaalta suhteiden neuvottelu muovaavat elettyjä suhteita.

Tönniesin yhteisösuhteiden analyysissa on kuitenkin yksi pulma, jonka Herman Schmalenbach ([1922] 1961) nosti esiin. Miten yhteisösuhteet voivat samaan aikaan perustua jo olemassa oleviin veriteisiin ja affekteihin, joita vasta suhteissa muodostuu? Yhteisösiteissä saattaa olla tunteita, mutta pikemminkin niitä muodostuu suhteessa; siteet eivät muodostu tunteen varassa. Schmalenbach esitteli yhteisö- ja yhteiskuntasuhteiden erottelun rinnalle uuden kategorian, jota kutsun liittymiseksi (*Bund*, engl. *communion*). Tämä lisäys tekee Schmalenbachin ajattelusta sidoksen kysymyksen kannalta erityisen mielenkiintoisen, koska se erottelee Tönniesin ”luonnollisesta” kaksi eri komponenttia: eräänlaisen (luonnollisen ja sosiaalisesti) annetun yhteisön, jonka jäseniksi ihmiset syntyvät sekä affektiivisen liittymisen, josta itsestäänselvyys on kaukana.

Schmalenbachin kolmijakoisessa teoreettisessa erottelussa sidokset perustuvat siis yhteisösuhteisiin, yhteiskuntasuhteisiin sekä liittymisen kokemuksen alullepanemiin suhteisiin. Yhteisösuhteet edeltävät ihmisiä ja näiden tunteita ja tulevat huomion kohteeksi vain uhkan sattuesssa. Yhteisö on niin sisäistynyt, että se muistuttaa

1 Sekä Tuula Melkas (2003) että Riitta Jallinoja (2009) ovat suomentaneet kategorian ”liitoksi”. Koska Schmalenbachin luonnehdinta tästä suhdetyypistä on kuitenkin voimakkaan affektiivinen ja hetkellinen, kuvaa ”liittyminen” sitä paremmin.

luontoa (Schmalenbach [1922] 1961, 337). Perhe on yhteisösuhteiden tyyppirakenne, jossa sidos peittää alleen yksilöllisyyden (myös Jallinoja 2009, 16–17). Kuten Tönniesillä, yhteiskuntasuhde perustuu sopimukseen ja vaihtoon, jota luonnehtii keskinäinen etäisyys. Näissä suhteissa yksilö ylittää sidoksen. (Schmalenbach [1922] 1961.)

Kun yhteisö- ja yhteiskuntasuhteissa on Schmalenbachin mukaan kyse yhteiskuntaa koossapitävistä voimista, liittyminen on hetkellistä. Keskeistä sille on voimakas emotionaalinen yhdentymisen kokemus (vrt. Durkheim ([1912] 2001, 163; ks. myös Delanty 2003, 43–45). Schmalenbach esittää liittymisen prototyyppiksi kohtaamista Jumalan tai rakastajan kanssa. Tällainen kokemus voi olla sidosten merkittävä lähtösyys, mutta kestääkseen sidokset tarvitsevat muuntumista yhteisö- tai yhteiskuntasuhteiksi (Schmalenbach [1922] 1961). Tämä muistuttaa Simmelin ajatusta siitä, miten suhteet sisältöineen sekä elämän virta tarvitsevat aina jonkinlaisen muodon, joka kannattelee sosiaalisen elämän jatkuvuutta (Simmel 1950; [1918] 2010). Yhteisön ja liittymisen logiikka ovat vastakkaisia: voimakkaan affektiivista liittymistä tapahtuu herkimmin uusissa yhteisöissä, joissa kuulumisen tunne ei ole syvästi juurtunut. Yhteisön ja liittymisen kaksoissidos on mahdollinen, mutta tällöin yhteenliittymää luonnehtii hankala vastakkaisuus. Liittymistä janoavat ihmiset kaipaavat yksittäistä yhteisöä yleisempää yhteisyyttä. Nämä ihmiset eivät Schmalenbachin mukaan pystyisi herkkyytensä ja eriytyneiden tunteidensa vuoksi täysin asuttamaan yhtä ja samaa yhteisöä. (Schmalenbach [1922] 1961, 337–338; vrt. Simmel 1950, 417.)

Schmalenbachkin toteaa, että empiirisessä maailmassa suhteet ovat usein sekamuotoisia; kyse on analyttisestä erottelusta. Empiiristen suhteiden toteutumistavat ovat historiallisille muutoksille alttiita, mutta yksittäinen suhde muuttuu ajan kuluessa myös itsessään. Schmalenbachin ajatuk-

sista saa virikkeitä suhteiden moniaineeksisuuden erittelyyn. Läheissuhteiden tutkimuksen piirissä on harvinaista tarkkaan analysoida suhteiden moniaineeksisuutta sisäistyneestä itsestäänselvyydestä affektiiviseen yhteenliittymään ja neuvotteluun, vaikka esimerkiksi perhesuhteissa kaikki nämä aspektit ovat usein läsnä.

Durkheimin, Tönniesin ja Schmalenbachin ajattelussa sidokset toimivat yhteiskunnan sosiaalisena liimana, vaikka Durkheim ja Tönnies olivatkin eri mieltä modernisaation seurauksista. Tämä perintö elää yhä yhteiskuntatieteellisissä kysymyksenasetteluissa, joissa lähtökohtana on ajatus vakaista sidoksista ja niiden hajaantumista koskevasta huolesta (esim. Putnam 2000). Mutta miten tarkastella sidoksia ilman, että jo lähtökohtaisesti kysymys on yhteisön purkautumisesta (Klinenberg 2012)? Klassikoiden tekstit vaikuttavat ainakin implisiittisesti sosiologisiin kysymyksenasetteluihin (vrt. Pyyhtinen 2010, 9). Empiirisessä tutkimuksessa näkee silti melko harvoin klassisten tekstien lähilukua ja sellaisten yksityiskohtien esiin nostamista, joista voisi tutkimuksen teossa olla *analyttistä* apua.

Suhteiden muodostuminen ja hauraus

Georg Simmelin ja myöhemmin Norbert Eliasin prosessilähtöinen tapa tarkastella sosiaalista elämää kääntää huomion suhteiden muodostumiseen ja siihen, millaisiin laajempiin sosiaalisiin muodostelmiin ne ovat sidoksissa. Läheissuhteiden empiirisessä tarkastelussa erilaiset prosessinäkölmat suhteiden neuvottelusta (Finch & Mason 1993; Morgan 2002) sidosten purkautumiseen (esim. Vaughan 1986) ovat olleet hedelmällisiä. Tutkimusperinteessä on kuitenkin harmillisen vähän kytköksiä sellaisiin teoreettisiin näkökulmiin, jotka voisivat kirkastaa ja systematisoida sen tutkimista, *miten* tai *miksi* suhteista muodostuu tietynlaisia. Läheissuhteita koskeva sosiologinen ajattelu on jo

pitkään korostanut osapuolten keskinäissuhdetta, jonka merkityksen on esitetty kasvaneen suhteiden sitovuutta määrittävän institutionaalisen säätelyn kustannuksella (Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002; Bellah ym. 1985; Giddens 1991; 1992; Morgan 1985; Parsons & Bales 1955; Maksimainen 2010; tässä numerossa). Sama koskee tutkimusta, jossa perhettä ja läheisyyttä käsitteellistetään osapuolten välisenä suhteena (Finch & Mason 1993; Forsberg & Nätkin 2003; Jamiesson 1998; Notko & Sevón 2008; Smart 2007). Tällöin sekä tunnesidos että osapuolten neuvottelu korostuvat sosiaalisen säätelyn ajatuksen kustannuksella.

Simmelin ja Eliasian katse kohdistui siihen, miten ”sosiaalinen” aktuaalistuu ihmisten vastavuoroisissa suhteissa. Sosiaalinen ei ole yksi, vaan se saa monenlaisia konkreettisia muotoja ja asetelmia, joissa myös yhteiskunta muodostuu. Simmelille (1950) yhteiskunta muodostuu siis vuorovaiikutustapahtumissa. Simmel tarkasteli erilaisia sosiaalisia muotoja, jotka toteutuvat eletyissä vuorovaikutussuhteissa. Sidoksen kysymystä hän valotti muun muassa ystävyyttä, avioliittoa, dyadia, triadia, kiitollisuutta, salaisuutta, muukalaista ja lahjan antamista käsittelevissä teksteissä. Simmelin ajattelua luonnehtii prosessilähtöinen relationaalisuus, jossa kaikki sidokset ja muodot ovat perustaltaan enemmän tai vähemmän hauraita, koska niiden jatkuminen on ajallista ja kehkeytyvää (myös Pyyhtinen 2010). Tämä korostuu erityisesti Simmelin myöhäisessä elämänfilosofiassa ([1918] 2010), jossa hauraus on samaa perua kuin elämän intensiteetti: jatkuvaa, vitaaalia muotoutumisen ja kuoleamisen prosessia, jossa kaikki muodot yksilöstä instituutioihin ensin muotoutuvat ja sitten ylittyvät (emt., 11). Simmelin elämänfilosofia haastaa pohtimaan elämää, joka on sosiologiassa usein jäänyt toiminnan ja rakenteen välisen dikotomian jalkoihin.

Vaikka Simmel esittää, ettei elämää ole ilman muotoa, jotkut muodot ovat muita hauraampia.

Näin on erityisesti dyadin laita, koska sen perusta on kahden ihmisen sidoksessa, jota mikään institutionaalinen muoto ei kannatele (Simmel 1950, 122–127). Dyadin elementtien määrään perustuva olemus on kuolevaisuus, koska sen olemassaolo edellyttää molempien osapuolten sitoumuksen ja läsnäolon, mutta lakkaaminen vain toisen. Toiset ulos sulkeva suhde tuottaa kuitenkin erityistä läheisyyttä ja henkilökohtaisuutta, joka rikkoon tuu väistämättä kolmannen tulemisesta (emt., 127–128). Tämä ajatus lähestyy läheisyyttä koskevia kysymyksenasetteluja, joissa henkilökohtaisen kumppanuuden kysymystä tarkastellaan nimenomaan osapuolten välisen suhteen ja eletyn läheisyyden kokemuksen kautta (Jamiesson 1998; 2005; Roseneil & Budgeon 2004). Läheisyyden tutkimuksen kehiksenä on usein ajatus sosiaalisesta muutoksesta, jossa on siirrytty institutionaalisesti säädellyistä suhteista henkilötason suhteisiin. Äärimuotoa tällaisesta siirtymästä edustaa ajatus puhtaista suhteista, jotka ovat kaikista itsensä ulkopuolisista sosiaalisista ja taloudellisista sidoksista vapaita (Giddens 1991; 1992).

Giddens (1991; 1992) on esittänyt, että aikuisten välisten läheissuhteiden perusta on ”puhdas” emotionaalinen tyydytys. Puhdas suhde on avoimesti järjestynyt ja kiinnittynyt ulkoisten ehtojen sijaan sen osapuolten identiteetin refleksiiviseen projektiin, mikä ilmenee esimerkiksi itselle ja toiselle esitetyissä kysymyksissä: ”Onko kaikki hyvin?” ja ”Miten voin?” (1991, 91). Puhdas suhde on saanut tavattomasti huomiota ja kritiikkiä läheissuhteiden tutkijoilta, jotka ovat korostaneet, miten ihmiset yksilöllisten valintojen painoarvon lisääntymisestä huolimatta elävät yhä sidoksissa toisiinsa ja yrittävät toimia ”oikein” (Brannen & Nielsen 2005; Castrén 2009; Jamiesson 1999, Sevón & Notko 2008; Smart 2007; Widmer ym. 2008).

Simmelin (1950, 126–128) dyadin analyysissä läheisyys muodostuu osapuolten keskinäisessä ja henkilökohtaisessa riippuvuudessa. Dyadissa

suhteen sisäisyys – se, mitä suhteen osapuolet jakavat vain keskenään eivätkä kenenkään muun kanssa, on erityisen tärkeää. Läheisyys ei perustu suhteen sisältöön, vaan kahdenväliseen rakenteeseen. Osapuolet näkevät vain toisensa, eikä suhteella ole ulkopuolista rakennetta. Läheissuhteita koskevassa nykyajattelussa parisuhteen haurautta ajatellaan lähinnä yksilöllistymiskehityksen näkökulmasta (Beck & Beck-Gernsheim 1995; 2002; Giddens 1991; 1992), eikä verkostotutkimuksen ulkopuolella käsitellä juuri lainkaan sitä, miten kahdenvälisen suhteiden hauraus liittyy sosiaalisen muutoksen lisäksi tai sijaan dyadiseen rakenteeseen. Simmelin (1950) mukaan dyadin jatkuvuuden vuoksi sekä osapuolten henkilökohtaisen sidoksen että yksilöllisyyden on oltava erityisen vahvoja, koska sidokselta puuttuu kolmannesta syntyvän ”sosiaalisen” kannattelu. Toisin kuin puhtaan suhteen ajatuksessa tai parisuhdeymmärryksessä, Simmelille dyadi tarkoittaa haurautteen liittyvän ”uhanalaisuuden” kokemusta ja korvaamattomuuden tunnetta. Se on aidosti traaginen sidos. Kolmas liittyy osapuolet ryhmäksi, joka on enemmän kuin sen yksittäiset osapuolet. Kolmas voi olla henkilö tai tapa, joka sitoo kaksi osapuolta yhteen. (Simmel 1950, 122–128; ks. myös Noro 1991.)

Dyadin laajenemisesta Simmel (1950, 128) toteaa, että kolmas tulee väistämättä kumppaneiden väliin suhdetta välittämään. Avioliitto on kolmas, persoonakohtaisen ylittävä sosiaalinen sidos, joka on itsessään arvokas. Siinä kahden ihmisen egoismi ylittyy, ei ainoastaan suhteessa toisiinsa, vaan myös yleisen suhteen nimissä. Maksimaisen (tässä numerossa) analyysi ilmentää sitä, miten avioliitto on logiikaltaan toisenlainen kuin parisuhde, koska se ankkuroituu suhteen itsensä ulkopuolelle perheeseen, sukuun ja yhteiskuntaan. Puolisot sitovat itsensä toisiinsa ja sosiaalisiin odotuksiin monin eri tavoin: avioitumalla, ottamalla yhteisen nimen, hankkimalla lapsen ja yhteistä omaisuutta ja/tai rakentamalla pariskun-

nalle yhteisen sosiaalisen verkoston (Maillochon & Castrén 2011). Läheissuhteiden tutkijalle eräs Simmelin innoittama kysymys on, missä määrin tutkitut suhteet muodostuvat kahdenvälisessä dyadisessa rakenteessa. Entä mitkä kolmannet institutionaalisista järjestelyistä kolmansiin ihmisiin ja yhteiseen omaisuuteen suhdetta välittävät?

Simmel (1950) käsittelee sidoksen kysymystä suhteessa sosiaalisen muotoihin. Sidossanaa Simmel käyttää vain harvoin, mutta suhde ja yhteys sen sijaan ovat tiheässä käytössä. Suhteiden tutkimuksen kannalta erityisen oivallisen erottelun Simmel tekee *Muukalainen*-esseessä. Simmel tarkoittaa muukalaisella ”kulkijaa, joka tulee tänään ja asettuu huomenna pysyvästi aloilleen”. Hän on sidoksissa johonkin (alueelliseen) ryhmään, mutta hänen asemaansa siinä määrää se, että hän tulee toisaalta ja tuo siihen vieraita ominaisuuksia. Muukalaisen läsnäolo merkitsee sitä, että etäinen on lähellä. Muukalaisuuden voi nähdä erityiseksi vuorovaikutuksen muodoksi, joka voi olla negatiivisesti tai positiivisesti väritynyt. (Simmel 2005, 76–83.) Luonnehtiessaan muukalaisen erityistä asemaa osana sosiaalista ryhmää, välitilassa kuulumisen ja ulkopuolisuuden välimaastossa, Simmel erittelee suhteen perustana toimivia ominaisuuksia tai elementtejä, jotka hän erottelee *yleisiin* (tai *sosiaalisiin*) ja *erityisiin* (tai *henkilökohtaisiin*).

Muukalaisen sidos alkuperäisryhmään voi perustua vain *yleisiin* yhtäläisyyksiin. Ryhmän jäsenen sidos on orgaaninen (vrt. Schmalenbachin yhteisö). Suhde muukalaiseen on abstraktimpi: ”Muukalainen on lähellä meitä silloin, kun tunemme kansallisten, sosiaalisten, ammatillisten tai yleisesti inhimillisten yhtäläisyyksien vallitsevan välillämme. Hän on kaukana meistä, mikäli nämä yhtäläisyydet yltyvät meidän välisen suhteemme ulkopuolelle ja yhdistävät meitä toisiimme vain siksi, että ne yhdistävät ylipäänsä niin useita ihmisiä.” (Simmel 2005, 81.) Sen sijaan henkilökohtaisissa suhteissa sidos perustuu

myös osapuolten *erityisiin eroihin* (emt., 76–83). Päinvastoin kuin dyadia, suhdetta muukalaiseen luonnehtii satunnaisuuden ja viileyden elementti. Kyse ei kuitenkaan ole kategorisesta erosta, sillä läheisiinkin suhteisiin hiipii hetkittäin vierauden häivä. Tietoisuus siitä, että samanlainen suhde voisi tapahtua muidenkin ihmisten välillä, rikkoo erityisyyden tunnun. (Emt.)

Simmelin tärkeä anti on asettaa suhde sosiologisen tarkastelun kohteeksi. Suhteiden tutkimuksen näkökulmasta erityisesti luonnehdinnat siitä, millaisia sidoksia erimuotoisissa suhteissa syntyy, ovat hedelmällisiä. Myös osapuolten määrällä on merkitystä. Samat muodolliset elementit voivat kuitenkin koskea mitä vain suhteita. Läheissuhteiden nykytutkimus korostaa sisällön analyysia ja vieroksuu muodon ja määrällisyyden analyysia (vrt. Maksimainen, tässä numerossa). Kuitenkin juuri muodon hahmottaminen auttaisi ylittämään jo hiukan urautuneet ajatukset sosiaalisesta muutoksesta, joissa suhteiden hauraus, vaihtuvuus ja rikkoontuminen ymmärretään yksinomaan suhteessa yksilöllistymiskehitykseen. Tällöin voitaisiin tarkastella sitä, millainen sidos jotakin empiiristä suhdetta luonnehtii. Tässä apuna voi käyttää *Muukalaisessa* tehtyä erottelua osapuolten yleisiin ja erityisiin ominaisuuksiin ja kysyä, minkälaisien ominaisuuksien yhdistelmästä suhteen muodollinen sitovuus nousee.

Simmelin analyysi virittää suhteiden tutkijan hermistämään suhteiden muodostumisen ja muodon kysymyksille, Elias puolestaan vie pidemmälle kysymystä siitä, miten suhteet asettuvat laajempaan suhteiden muodostelmaan. Elias (1978) muotoili sosiologialle ”figurationaalisen” lähestymistavan (Castrén & Ketokivi 2013; Ketokivi 2010). Siinä inhimilliset sidokset ovat sosiologisen tarkastelun ytimessä. Ne vaihtelevat ajassa, paikassa ja jokaisen ihmisen kohdalla, mutta niiden painoarvo sosiaalisen elämän rakentumisessa on merkittävä. Lisäksi Elias kohdisti huomionsa tunnesiteisiin

sosiaalisen elämän rakentumisessa: ”ihmiset etsivät toisia moninaisten emotionaalisten tarpeiden täyttämiseen” (Elias 1978, 134, suomennos kirjoittajan). Tätä hän erittelee valenssin käsitteen avulla, joka viittaa alun perin kemiallisten sidosten muotoutumisen prosessiin ja siihen atomien määrään, johon atomi voi seoksessa yhdistyä. Eliasille valenssi tarkoittaa ihmisten perustavanlaatuisista suuntautumista toisiin. Kullakin henkilöllä on useita valensseja, jotka ovat suuntautuneita toisiin ihmisiin. Jotkut valenssit ovat kiinnittyneitä tiettyihin henkilöihin, mutta toiset ovat vapaina ja etsivät kiinnittymiskohtaa. Rakkaan menettäminen on esimerkki sidoksen perustavuudesta: emme menetä toista henkilöä jossakin itsemme ulkopuolella tai edes sisäisenä tuntemuksena, vaan menetämme sen osan itseä, jonka valenssi toiseen on liittänyt (vrt. Cooley [1909] 1961, 824). Valenssin repeytyessä myös osa itseä rikkoontuu (Elias 1978, 134).

Valenssin käsitteen avulla Elias luonnehtii sidosten erityisyyttä, tiettyihin ihmisiin kiinnittymistä, josta Simmel puhuu henkilökohtaisen, partikulaarisen ja orgaanisen sidoksen käsittein. Eliasin kanta on, että sidokset ovat aina *tiettyihin* ihmisiin kiinnittyneitä. Mitä tiiviimpi ja emotionaalisempi suhde, sitä enemmän valenssin irti repeytyminen ihmistä rikkoo (myös Ketokivi 2008). Sekä ihmiset että yhteiskunta rakentuvat konkreettisista sidoksista ja niiden muodostelmista. Rakkaan menetys valottaa sidoksissa tapahtuvien muutosten tuottamaa ketjureaktiota, jossa itseys, eri suhteiden asema ja painoarvo muuttuvat ja koko muodostelman tasapaino muuttuu. Juuri tällaisia muuttuvia asetelmia keskinäinen riippuvuus Eliasin figurationaalisessa ajattelussa tarkoittaa: suhteiden dynamiikka ei ole dyadista, vaan nousee niiden sidoksesta laajempaan suhteiden muodostelmaan. (Elias 1978.)

Niin Simmelin kuin Eliasin ajattelussa suhteiden muodostuminen, keskinäisriippuvuus ja hauraus

ovat käsinkosketeltavasti läsnä. Eliasin esimerkit vaihtelivat rakkaan kuolemasta joukkuepeleihin ja seuratanseihin, joissa kussakin ihmiset toimivat sidoksissa toisiinsa tavalla, joka ei suhteen osapuolille itselleen ole näkyvää. Silti voidaksemme ymmärtää ”laajalle levittäytyvien keskinäisten riippuvuuksien koko kirjon” (Elias 1978, 137, suomennos kirjoittajan) on paitsi astuttava muodostelman ulkopuolelle, myös omaksuttava erityinen ”minä”-perspektiivi, josta käsin jokainen figuraatio on uniikki. (Emt.)

Eliasin ajattelu herättää pohtimaan erityisesti sitä, miten sosiaalista sidosta koskevien yleisten oletusten sijaan tärkeää on ymmärtää tiettyjen suhteiden dynamiikkaa ja niiden laajempia figuraatioita. Empiirisiin tutkimusasetelmiin sisäänrakennettuina suhteiden verkottumisen analyysi nostaa esiin sitä, miten yksittäisten suhteiden sitovuus muodostuu osana muodostelmaa ja sen rakenteellisia asetelmia (esim. Castrén 2009; Castrén & Ketokivi 2013; Ketokivi 2012). Eliasin ja Simmelin ajattelua on sovellettu empiiriseen tutkimukseen erityisesti verkostanalyysin näkökulmasta. Tällöin yksittäisiä suhteita tarkastellaan osana verkostoa, ikään kuin ”suhteisiin uponeena” (Castrén 2009, 158). Sidoksellisuus laajempaan suhteiden muodostelmaan selittää ihmisten toimintaa ja käyttäytymistä verkoston rakenteista käsin. Verkostot muodostuvat ja muuntuvat ajassa niin kuin figuraatiotkin. Esimerkiksi se, lähentyvätkö työtoverit ystäviksi, riippuu myös siitä, miten heidän puolisonsa tulevat toimeen keskenään (Eve 2002). Verkoston rakenteelliset piirteet, hajanaisuus tai kiinteys, ilmentävät informaation kulun, tuen ja kontrollin kannalta tärkeitä piirteitä suhteissa (Castrén 2009, 73). Eriytyneessä asetelmassa yksilöllä on enemmän autonomiaa (Simmel 1950, 417), mutta suhteiden ylläpito edellyttää enemmän toimijuutta kuin kiinteämpi suhdemuodostelma (Ketokivi 2012). Verkostojattelussa suhteiden muodostumisen logiikka ylittää henkilökohtaisen ja tuo konkreet-

tisesti esille suhteiden sosiaalista järjestymistä. Verkostoa tarkastelemalla saadaan tietoa siitä, miten ihmisten sosiaaliset ominaisuudet ovat yhteydessä keskenään (Alapuro 1994, 14; Castrén 2001).

Jos kuitenkin ajatellaan, että sosiaalisen aspektin lisäksi suhteiden osapuolten persoonakohtaisella sidoksella on neuvottelun tai tunnesiteen välityksellä oma muodostumisen logiikkansa, on Eliasin tavoin muistettava minä-perspektiivi – tai Simmelin lailla analyttisesti pidettävä sisältöä erossa muodosta. Näin voidaan tutkia esimerkiksi sitä, miten ”perhemäisiä” (tietyn omalakisien sosiaalisen sidoksen) piirteitä perhesuhteissa on. David Morgan (1996) on esittänyt paljon keskustelua virittäneen ajatuksen, ettei perhettä pitäisi tarkastella uniikkina sidoksen muotona (vrt. Jallinoja 2009), vaan osana sosiaalista elämää yleisemmin. Läheissuhteiden tutkimuksessa on etsitty neutraaleja tapoja ymmärtää suhteita ilman ajatusta perhesuhteiden ensisijaisuudesta (May 2011; Smart 2007). Roseuil ja Budgeon (2004) väittävätkin läheissuhteissa tapahtuneen laajamittaisen sosiaalisten kategorioiden purkautumisen, jonka yksi piirre on heterorelationalisuuden purkautuminen. Sevön ja Notko (2008; vrt. Jallinoja 2009) puolestaan esittävät perheillä olevan jonkinlaista omalakisuuutta. Jallinoja (2009, 25) erottelee perheen ja puolisosidoksen logiikat ja esittää puolisosidoksen noudattavan rakkauden yhteisyyttä ja perheen yhteisöllistä yhteisyyttä (vrt. Schmalenbach [1922] 1961). Empiirisen tutkimuksen näkökulmasta on kiinnostavaa, miten läheissuhteiden logiikka, jos sellaista on löydettävissä, vaihtelee ajan, paikan, henkilön ja muodostelman mukaan. Siksi analyysiprosessissa on tärkeä eritellä, missä määrin ja miten tutkitut suhteet muodostuvat sidoksissa johonkin sosiaaliseen järjestykseen (vrt. figuraatioissa tai verkostoissa ilmenevä sosiaalinen paine) ja missä määrin osapuolten keskinäissuhde niitä määrittelee. Derek Layderin (1997, 110) erottelee auttaa tämän analyttisessä kiteyttämisessä.

Layderin (1997) mukaan kaikki sosiaaliset suhteet pitävät sisällään sekä sosiaalista järjestystä uusintavia että vapaammin muotoutuvia puolia. Yhtäältä suhteet uusintavat ja heijastelevat jo olemassa olevien sosiaalisten systeemien luonnetta: ihmiset toimivat aina tiettyjen määrittävien ja mahdollistavien tekijöiden puitteissa. Toisaalta suhteet pitävät sisällään vuorovaikutukselle ja luovalle toiminnalle avoimia piirteitä. Mitä selkeämmin ja muodollisemmin järjestynyt systeemi, sitä todennäköisemmin se pitää sisällään muodollisia, systeemiä uusintavia piirteitä (vrt. Simmelin yleinen tai muodollinen). Sen sijaan vapaamuotoisissa puitteissa suhteet muotoutuvat vapaammin osapuolten ja kohtaamisten luovuuden sekä vuorovaikutuksen erilaisten ehtojen varassa. (Emt., 110–111. Vrt. Simmelin henkilökohtainen.)

Nostan viimeisenä näkökulmana esiin amerikkalaisen Thomas Scheffin sosiaalisen sidoksen mallin, jossa ehkä kaikkein eksplisiittisimmin käsitellään suhdetta osapuolten välisenä sidoksena. Scheff esittää Eliasin tavoin, Giddensia vastaan asettuen, että sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen on keskeinen inhimillinen motiivi (1990, 4). Turvalliset ja kestävät sidokset ovat yhteiskunnan koossapitävä voima, mutta Scheffin mielestä tiedämme ”patologisista” asetelmista enemmän kuin ”normaaleista” sidoksista (emt.; vrt. Elias 1978, 135). Scheffin (1990, 6) mallissa ”normaalisessa” sosiaalisessa sidoksessa osapuolilla on ”molemmipuolinen vahvistus” siitä, että he ovat suhteen legitiimejä osapuolia. Malli perustuu ajatuksen molemmipuolisesta sopeutumisesta ja herkistymisestä, jolloin vallitsee keskinäinen ymmärrys siitä, mitä suhteessa mentaalaisella ja emotionaalaisella tasolla tapahtuu. Osapuolten välillä on solidaarisuutta ja he pystyvät huomioimaan toisensa. Tällöin konfliktikin voi olla rakentava. Ilman sopeutumista konflikteista tulee suhdetta uhkaavia. ”Normaali” suhde on Scheffille turvallinen ja suhteen jatkumiseen tähtäävä sidos, joka

on siis kaikkea muuta kuin puhdas suhde tai edes parisuhde (Maksimainen, tässä numerossa), joilla kummallakaan ei ole päämäärää. (Scheff 1990.)

Scheffin (1997) mallissa uhka sopeutuneelle suhteelle, jossa osapuolten näkökulmien kesken vallitsee tasapaino, nousee kahdelta suunnalta: liian väljästä ja eriytyneestä tai liian tiiviistä ja tukahduttavasta tilasta. Sidoksella on kolme tilaa: keskinäisesti sopeutunut, tukahduttava ja irrallinen tai eriytynyt. Eriytyminen johtuu väärinymmärryksestä, etäisyydestä tai torjunnasta, kun taas liian tiivissä sidoksissa minä joutuu torjumaan jotain itsestään toisen vuoksi. (Mt. 76–77.)

Malli on dynaaminen: joskus keskinäinen ymmärrys vallitsee, kun taas toisina hetkinä sitä ei tavoiteta (Scheff 1990, 10). Scheffin malli on analyttisesti riittävän joustava tavoittamaan erilaisien suhteiden empiirisiä kehityskulkuja. Sidoksen muotoilu on sosiologisen ajattelun kannalta radikaali: ihmisten väliset kestävät suhteet ovat yhteiskunnan koossa pitävä voima. Vertaistukisuhteita tutkiessani huomasin, miten keskinäisen herkistymisen ja oman kokemuksen yleistämisen myötä ihmiset saivat apua vaikeisiin elämäntilanteisiin. Jos tukisuhteet jäivät kokemukseltaan erillisiksi, vertaistuesta ei ollut apua. Kun eletty kokemus suhteesta oli eriytynyt, myöskään tuki ei tavoittanut yksilöä. Liian tiivissä asetelmissä häntäänntyneet ihmiset omaksuivat liian suoraan toisten tulkintoja omasta elämästä. (Ketokivi 2009.) Scheffiläinen näkökulma nostaa hyvinvoinnin ajatuksen sosiologiseen suhteiden tutkimukseen: keskinäisesti sopeutunut suhde on osapuolille hyväksi. Tukeen ja hoivaan liittyviin keskusteluihin, joissa pyritään ymmärtämään suhteita elettyinä kokemuksina, Scheffin malli tuo analyttistä herkkyyttä. Toisaalta se pitäytyy suhteen sisäisessä maailmassa huomioimatta sen ulkopuolisia asetelmia. Jos sosiologisen suhteiden tutkimuksen tärkeänä juonteena pidetään sen ymmärtämistä, miten ”yhteiskunta” sosiaalisine mekanismein-

neen tapahtuu kussakin paikallisessa asetelmasa, jopa yksittäisessä suhteessa (Alapuro 1994; Castrén 2001), malli kaipaa ajatusta laajemmista suhdemuodostelmista tuekseen. Scheff kuitenkin näyttää, että osapuolten keskinäissuhteen korostamisen ei tarvitse palautua yksilöihin.

Johtopäätökset

Artikkelissani olen tarkastellut läheissuhteiden tutkimuksen näkökulmasta sosiologista teoriaa sidoksesta mielessäni läheissuhteiden tutkimuksen teoreettinen rikastaminen ja terävöittäminen. Lähdin liikkeelle Durkheimista ja Tönniesistä, joiden ajattelu on viitoittanut sosiologisia kysymyksenasetteluja. Ajatuksessa yhteiskuntaa koossapitävistä sosiaalisista sidoksista sidos on pikemminkin ollut ajattelun lähtökohta kuin sen kohde. Sidokset ja sosiaalinen kuuluvat erottamattomasti yhteen, vaikka mielenkiinnon kohteena onkin ”sosiaalisen” hajaantuminen tai muuttuminen. Edellä käsitellyt Durkheimin ja Tönniesin muotoillut sidoksen kysymyksestä ovat yhä implisiittisesti läsnä huolena yhteisön tai kestävien perhesidosten purkaantumisen. Schmalenbachin ajattelu avaa ja erittelee näitä ongelmia esittelemällä tunneperäisen liittymisen kategorian. Kaikkien kolmen ajattelussa yhteisyyttä koossapitävistä sidoksista on oivalluksia ja yksityiskohtia, joissa on vielä paljon ammennettavaa. Durkheimin ([1897] 1951, vrt. Gross 2005) oivallus siitä, miten sidosten kiinnipitävä voima voidaan jakaa jaettuun merkitykseen ja konkreettiseen toiminnan säätelykykyyn on tärkeä virike suhteiden tutkimukseen, jossa suhteiden sidoksellisuuden sosiaalisia mekanismeja vain harvoin tarkastellaan näin kiteytyneesti. Tönniesin ja Schmalenbachin erottelujen suhdetyypit yhteisö, yhteiskunta ja emotionaalinen liittyminen sen sijaan vastaavat paljolti läheissuhteiden tutkimuksen ajatuksia perheestä omalakisena yhteisyytenä (Jallinoja 2009), osapuolten välisestä neuvottelusta (esim. Finch & Mason 1993) sekä läheisyydestä ja tunteis-

ta suhteiden kimmokkeina (Jamiesson 1999). Suhteiden sekamuotoisuus ja erilaisten logiikoiden sidostuminen toisiinsa ansaitisivat tutkimuksen parissa nykyistä enemmän huomiota.

Simmelin ja Elias ajattelussa sidosten muodostuminen, muodostelmat ja hauraus tuovat suhteiden tutkimukseen paljon prosessilähtöisiä teoreettisia virikkeitä ja analyttistä huomiokykyä. Simmelin dyadin analyysi korostaa sitä, miten lineaarisen yksilöllistymiskehityksen sijaan (tai lisäksi) suhteiden määrällisillä ja muodollisilla piirteillä on merkitystä. Dyadin määrällinen olemus on sidoksen hauraus, kuolevaisuus. Tämä on hätkähdyttävä huomio kahdenvälisistä suhteista. Jos vielä scheffiläisittäin ajatellaan, että ihmisten keskinäiset, turvalliset ja kestävät suhteet ovat yhteiskuntaa koossapitävä voima, on ymmärrettävää, miksi sosiologisen teoriankin valtavirta yhtäkkiä kiinnostui läheissuhteista. Silti niiden empiirinen tutkimus on jättänyt Simmelin määrällisen ajattelun, jossa suhteiden osapuolten määrällä on oma rakenteellinen luonteensa, melkein huomiotta. Toinen erinomainen kiteytys sidoksen kysymykseen on Simmelin (2005) erottelu suhteen yleisten (sosiaalisten) ja erityisten (henkilökohtaisten) piirteiden välillä. Ajan kuluessa läheissuhteissa syntyy erityisiin eroihin perustuvaa sidoksellisuutta, joka tapahtuu sosiaalisen yhtäläisyyden (esim. sama elämäntilanne) sijaan tai lisäksi. Erottelu auttaa hahmottamaan suhteiden sidoksellisuuden muotoutumisen ja purkautumisen joustavutta tai kestävyyttä. Kun läheinen sidos, Elias sanoin valenssi, murtuu, jotain myös ihmisestä itsestään ja tämän suhteiden muodostelmasta murtuu. Toisin kuin yleisen sidoksen kohdalla, suhteet ja niihin sidottu itseys menevät ikään kuin sijoiltaan.

Elias figuratiivinen ajattelu ja sen menehtimälliset sovellukset (esim. Castrén & Ketokivi 2013) mahdollistavat sidosten sosiaalisen järjestyksen tarkastelun varsin konkreettisesti. Tie-

tynlaisissa suhdemuodostelmissa, joissa ihmisten sosiaaliset ominaisuudet yhdistyvät tietyllä tavalla, muodostuu tietynlaisia paineita ja avautumisia. Tätä figuratiivista piirrettä voi pitää eräänlaisena sosiaalisena järjestyksenä, koska se konkreettisesti järjestää elämää, toimintaa ja suhteita. Simmelin ajatus sosiaalisista muodoista on samansuuntainen. Siinä lähestytään hiukan abstraktimmalla tasolla sitä, miten eletystä vuorovaikutuksesta muodostuu suhteita ja ”sosiaalista”, joka puolestaan alkaa muotoilla elettyä. Siinä vuorovaikutuksessa tapahtuvasta yhteiskunnallistumisen prosessista nousee muotoja, joissa ihmiset kasvavat yhteen tietyillä tavoilla. Muodoissa tapahtuvat sidokset ovat elettyjä ja määrällisiä: dyadi tuntuu erilaiselta kuin avioliitto tai triadi, mutta niiden voi ajatella myös mallintavan elämää. Parirakenteessa on suomalaisessa yhteiskunnassa molempia piirteitä: elettyinä yksikkönä intiimi pariasetelma konkreettisesti järjestää muita perhe- ja ystävyysuhteita parista ja perheestä erillisiksi (Ketokivi 2012). Molemmista tavoista ymmärtää sosiaalinen järjestyminen yhteiskunta ikään kuin tapahtuu suhteissa (vrt. Alapuro 1994; Castrén 2001).

Tätä artikkelia motivoi kysymys siitä, miten sidoksen kysymyksestä kiinnostunut sosiologi voisi empiirisessä suhteiden tutkimuksessa käsitteellisesti tavoittaa niiden sidoksellisuutta. Jos ajatellaan, että käsitteellinen ajattelu aina ohjaa havaintojamme, monipuolinen teoreettinen herkkäytyminen edesauttaa odottamattomien havaintojen tekemistä (Timmermans & Tavory 2012). Monipuolisen teoreettisen virikkeellisyyden lisäksi tarvitaan käsitteellinen selkeys. Tämä edellyttää sidoksen kysymyksen kohdalla ”suhteen”, ”sidoksen” ja ”sosiaalisen sidoksen” käsitteiden erottelua.

Jos suhteita tarkastellaan sidoksen kysymyksen näkökulmasta, ”suhdetta” voi pitää tutkimuksen empiirisenä kohteena ja ”sidosta” sosiologisena

kysymyksenä, joka suhteille esitetään. Suhde viittaa jonkinlaiseen yhteyteen osapuolten välillä; oli se suora tai epäsuora. Vaikka esimerkkini ovat paljolti nouseet läheissuhteiden tutkimuksesta, käsitteellisessä eronteossa suhteiden empiirillä sisällöllä ei ole merkitystä. Suhteen käsite on muutenkin melko avoin: suhde voi olla enemmän tai vähemmän sitova (Scheff 1997; Somers 1994, 622). Esitän sen pitämistä laajempaan kattokäsitteeseen, jolla voi viitata tutkimuksen kuluessa monenlaisiin, mahdollisesti luonteeltaan vielä erittelemättömiin suhteisiin.

”Sidos” on sen sijaan suhde, jonka tiedämme jo sitovan. Tässä mielessä sidos on sosiologinen kysymys, joka kannattaa pitää erillään suhteen käsitteestä. Sidoksen (synonyyminä ”side”) käsite soveltuu keskinäisen riippuvuuden ilmaisijaksi paremmin kuin suhde (vrt. Tönnies [1887] 2002, 242–243). Englannin kielessä sidoksen käsitettä vastaavat sekä *tie* että *bond*, jotka molemmat viittaavat yhdistävään linkkiin, moraaliseen velvoitukseen tai sitovaan suhteeseen. Antropologisessa sukulaisuustutkimuksessa *tie* on sukulaissiteen merkityksessä lisäksi käytössä silloin, kun viitataan biogeneettisiin sidoksiin eletyistä suhteista täysin riippumattomana biologisena seikkana (esim. Strathern 1988). Kaiken kaikkiaan sidoksessa voi luonnehtia olevan jonkinlaista keskinäistä riippuvuutta ja sitovaa yhteyttä. Pitävätkö siteet kiinni, niin kuin vuoden 2014 Sosiologipäivien mainoksessa luvataan? Mistä kiinnipitävät sidokset löytyvät? Sidokset muovaavat suhteessa oljoiden toimintaa ja identiteettiä; ne synnyttävät erilaisia ryhmiä ja yhteyksien muotoja. Sidoksen kysymyksen tutkija voi tässä mielessä yhtä hyvin olla kiinnostunut tunnesuhteiden sidoksellisuudesta kuin yhteiskunnallisesta järjestyksestäkin. Kyse on näkökulmasta, josta kysymys esitetään. Suhteen ja sidoksen välisen erottelun näkökulmasta esimerkiksi Giddensin puhdas suhde tai Scheffin eriytynyt suhde eivät pidä kiinni. Ne eivät tässä mielessä ole sidoksia. Empiirisen tutki-

muksen kannalta sidos on hedelmällistä nähdä avoimena kysymyksenä, jolloin on käsitteellisesti mahdollista tarttua siihen, *missä* määrin ja miten jokin suhde on sitova (vrt. Somers 1994, 622; ks. myös Ketokivi 2010). Missä määrin suhteessa on keskinäistä riippuvuutta, yhteisyyttä ja kestävyyttä, ja millaisia seurauksia näillä asetelmilla on? Entä miten suhteen sidokset laajempiin suhteiden muodostelmiin tuottavat suhteen ehtoja?

Sidoksen kysymys on sosiologisessa ajattelussa perinteisesti liittynyt sosiaaliseen. Mutta mitä nykysosiologin pitäisi ”sosiaalisen” käsitteellä tehdä? Pyyhtisen (2010) mielestä ”sosiaalisen” määre ei yleensä tuo mitään lisää ja voisimme yksinkertaisesti jättää sen pois. Sosiologia on perinteisesti tutkinut nimenomaan *sosiaalisia sidoksia*: mikä kokoa ihmisiä yhteen ja pitää sosiaalisia ryhmiä perheestä yhteiskuntaan koossa. Sosiologian katse on usein kohdistunut nimenomaan sosiaalisiin tekijöihin, eikä esimerkiksi ihmisiä yhteenliittäviä aineellisia tekijöitä tai konkreettisia toimia ole aina riittävästi huomioitu (esim. Lehtonen 2008, Sosiologia-lehden Materiaalisuus-erikoisnumero 3/2013; Pyyhtinen, tässä numerossa). Äärimuodossaan ”sosiaalista” on selitetty ”sosiaalisella” ja näin kadotettu monia tärkeitä tekijöitä taloudesta ja historiasta aineellisiin, psyykkisiin ja biologisiin tekijöihin. Myös muotoutumisen mekanismit, se, miten sidos syntyy, on saattanut jäädä ”sosiaalisen” jalkoihin. Sosiaalisen alaan liittyvät kysymykset elämän haavoittuvuudelta suojaavista yhteenliittymistä, yhteiskunnallisista hierarkioista (ks. Jallinoja, tässä numerossa) ja eriarvoisuudesta seurallisuuteen ovat kuitenkin siinä mielessä juuri sosiologian alaa, ettei niitä kattavasti pohdi mikään muu tieteenala. Siksi sosiaalisesta on tärkeää pitää kiinni.

Sosiaalisella voidaan viitata johonkin eri ihmisiä yhdistävään seikkaan analyttisenä kontrastina yksilölliselle ilman sen kummempaa määrittelyä, kuten Simmel (1950) usein tekee. Toiseksi

sosiaalinen voi ilmetä myös täysin vailla sidoksia, esimerkiksi seurallisuutena (Simmel 1950, 40–57), jonka tarkoitus ei ole mikään muu kuin itse seurallisuus. Seurallisuus toimii esimerkkinä siitä, miten sosiaalinen voi hetkeksi jopa vapauttaa ihmisten häntä määrittävistä sidoksista (emt.). Kolmanneksi sosiaalista voi käyttää konkreettisemmässä merkityksessä viittaamalla sosiaaliseen järjestykseen. Näin olen omassa tutkimuksessa sosiaalisen ymmärtänyt (Ketokivi 2010; 2012). Sosiaalisella sidoksella selittämisen (esim. Durkheim [1897] 1951; Tönnies [1887] 2002) sijaan on mielekästä tutkia sitä, miten jonkin suhteen sitovuus muotoutuu osana jotain sosiaalista (tai institutionaalista) järjestystä. Kysymystä sosiaalisesta sidoksesta voi lähestyä empiirisesti jäljitämällä sitä, mitä ”sosiaalinen” kussakin asetelmassa on ja miten se niissä toimii.

Viemällä edellä esittämiäni erittelyjä vielä hiukan pidemmälle *sidoksen* ja *sosiaalisen sidoksen* välisen eronteon voi ilmaista seuraavasti. Jos suhteita voi tarkastella sosiaalista järjestystä uusintavina tai vapaammin muotoutuvina (vrt. Layder 1997), niin sidoksen ajatus pitää jo sisällään keskinäistä riippuvuutta. *Sosiaalinen sidoksen* ajatuksessa sen sijaan keskeistä on kytkös sosiaaliseen järjestykseen tai rakenteelliseen asetelmaan, jonka osana se muotoutuu. Toisin kuin klassisissa muotoiluissa, sosiaalinen on jotain konkreettisempaa ja empiirisesti eriteltyä. Sosiaalinen sidos, jolla selitettiin, tulee itse selittämisen kohteeksi.

Sosiologian ohella mikään muu tieteenala ei kattavasti kysy, mitkä sidokset pitävät ihmisistä kiinni ja yhteisyyttä koossa. Siksi kysymys sidoksesta on kysyttävä yhä uudelleen, yhä uusissa yhteyksissä ja yhä uusista keskusteluista käsin. Sosiologian klassinen kysymys kiinnipitävistä sidoksista on kirjaimellisesti ottaen elintärkeä. Ehkä nykysosiologian ei kuitenkaan enää tarvitse pyrkiä sosiaalisen kiihkeään erottamiseen muista tieteenaloista ja aineksista (vrt. Durkheim [1897]

1951), vaan on aika avautua myös sidosten sosiaalista ylittävälle ja välittävälle näkökohdille. Sen ei tarvitse tarkoittaa sosiologisen kysymisen omailemattomuuden menetystä, vaan kysymistä entistä relevantimmalla tavalla.

Kirjallisuus

- ALAPURO, RISTO. 1994. *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Helsinki: Hanki ja jää.
- ARPPE, TIINA. 2014. *Affectivity and the Social Bond. Transcendence, Economy and Violence in French Social Theory*. Surrey: Ashgate.
- BECK, ULRICH & ELISABETH BECK-GERNSHEIM. 1995. *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
- BECK, ULRICH & ELISABETH BECK-GERNSHEIM. 2002. *Individualization*. Lontoo: SAGE.
- BELLAH, ROBERT N., RICHARD MADSEN, WILLIAM M. SULLIVAN, ANN SWIDLER & STEVEN M. TIPTON. 1985. *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press.
- BRANNEN, JULIA & ANN NIELSEN. 2005. "Individualisation, Choice and Structure: A Discussion of Current Trends in Sociological Analysis." *Sociological Review* 53:3, 412–428.
- CASTRÉN, ANNA-MAIJA. 2001. *Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa. Elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa*. Helsinki: SKS.
- CASTRÉN, ANNA-MAIJA. 2009. *Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe*. Helsinki: Gaudeamus.
- CASTRÉN, ANNA-MAIJA & KAISA KETOKIVI. 2013. *Figurational Approach for Studying Personal Relationships*. Esielmä, American Sociological Association Annual Meeting, 10.–13.8.2013, New York.
- COOLEY, CHARLES. [1909] 1961. "The Social Self." Teoksessa *Theories of Society. Foundations of Modern Sociological Theory*. Vol. 2., toim. Talcott Parsons, Edward Shils, Kaspar D. Naegle & Jesse R. Pitts. New York: The Free Press of Glencoe, 822–828.
- DELANTY, GERARD. 2003. *Community*. Lontoo: Routledge.
- DURKHEIM, ÉMILE. [1897] 1951. *Suicide: A Study in Sociology*. New York: Free Press.
- DURKHEIM, ÉMILE. [1912] 2001. *The Elementary Forms of Religious Life*. Oxford University Press.
- GIDDENS, ANTHONY. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford University Press.
- GIDDENS, ANTHONY. 1992. *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- GROSS, NEIL. 2005. "Detraditionalization of Intimacy Reconsidered." *Sociological Theory* 23:3, 286–313.
- ELIAS, NORBERT. 1978. *What is Sociology?* New York: Columbia University Press.
- EVE, MICHAEL. 2002. "Is Friendship a Sociological Topic?" *European Journal of Sociology* 43:3, 386–409.
- FINCH, JANET & MASON, JENNIFER. 1993. *Negotiating Family Responsibilities*. Lontoo: Routledge.
- FORSBERG, HANNELE & RITVA NÄTKIN. 2003. *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Tampere: Vastapaino.
- JALLINOJA, RIITTA. 2008. "Family Togetherness and Family Together." Teoksessa *Beyond the Nuclear Family. Families in a Configurational Perspective*, toim. Eric Widmer & Riitta Jallinoja. Bern: Peter Lang.
- JALLINOJA, RIITTA. 2009. "Vieras perheessä: suhteen hahmotus." Teoksessa *Vieras perheessä*, toim. Riitta Jallinoja. Helsinki: Gaudeamus.
- JAMIESSON, LYNN. 1998. *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- JAMIESSON, LYNN. 2005. "Boundaries of Intimacy." Teoksessa *Families in Society. Boundaries and relationships*, toim. Linda McKie & Sarah Cunningham-Burley. Bristol: Policy Press.
- KETOKIVI, KAISA. 2008. "Biographical Disruption, the Wounded Self and the Reconfiguration of Significant Others." Teoksessa *Beyond the Nuclear Family: Families in a Configurational Perspective*, toim. Eric Widmer & Riitta Jallinoja. Population, Family and Society, Vol. 9. Bern: Peter Lang.
- KETOKIVI, KAISA. 2009. "Sharing the Same Fate. The Social Bond Between the Self and Fellow Sufferers in the Context of Peer Support." *European Societies* 11:3, 391–410.
- KETOKIVI, KAISA. 2010. *The Relational Self, the Social Bond and the Dynamics of Personal Relationships*. Doctoral dissertation. Sociology Research Reports, 263, University of Helsinki.
- KETOKIVI, KAISA. 2012. "The Intimate Couple, Family and the Relational Organization of Close Relationships." *Sociology* 46:3, 473–489.
- KLINENBERG, ERIC. 2012. *Going Solo: The Extraordinary Rise and Surprising Appeal of Living Alone*. Lontoo: Penguin Press.
- LAYDER, DEREK. 1997. *Sociological Practice. Linking theory and social research*. Lontoo: SAGE.
- LUHTAKALLIO, EEVA. 2012. *Practicing Democracy. Local Activism and Politics in France and Finland*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- LUKES, STEVEN. [1973] 1985. *Emile Durkheim. His Life and Work. A Historical and Critical Study*. Stanford University Press.

- MAILLOCHON, FLORENCE & ANNA-MAIJA CASTRÉN. 2011. "Making Family at Wedding. Bilateral Kinship and Equality." Teoksessa *Families and Kinship in Contemporary Europe: Rules and Practices of Relatedness*, toim. Riitta Jallinoja & Eric Widmer. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 31–44.
- MAKSIMAINEN, JAANA. 2010. *Parisuhde ja ero. Sosiologinen analyysi terapeuttisesta ymmärryksestä*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2010:3.
- MASON, JENNIFER. 2004. "Personal Narratives, Relational Selves: Residential Histories in the Living and Telling." *The Sociological Review* 52:2, 162–179.
- MEAD, GEORGE HERBERT. 1934. *Mind, Self, & Society from a Standpoint of a Social Behaviorist*. The University of Chicago Press.
- MAY, VANESSA (TOIM.) 2011. *Sociology of Personal Life*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- MELKAS, TUULA. 2003. *Sosiaalisesta muodosta toiseen. Suomalaisen yksityiselämän sosiaalisuuden tarkastelua vuosilta 1986 ja 1994*. Tutkimuksia 237. Helsinki: Tilastokeskus.
- MORGAN, DAVID. 1985. *The Family. Politics and Social Theory*. Lontoo: Routledge.
- MORGAN, DAVID. 1996. *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Cambridge: Polity Press.
- MORGAN, DAVID. 2002. "Sociological Perspectives on the Family." Teoksessa *Analysing Families. Morality and rationality in policy and practice*, toim. Alan Carlin, Simon Duncan & Rosalind Edwards. Lontoo ja New York: Routledge.
- NORO, ARTO. 1991. *Muoto, moderniteetti ja "Kolmas" Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- NOTKO, MARIANNE & EIJA SEVÓN. 2008. "Äitiys ja koti naisten keskinäisissä jännitteisissä perhesuhteissa." Teoksessa *Perhesuhteet puntarissa*, toim. Eija Sevón & Marianne Notko. Helsinki: Gaudeamus.
- ROSENEIL, SASHA & SHELLEY BUDGEON. 2004. "Cultures of Intimacy and Care Beyond 'the Family': Personal Life and Social Change in the Early 21st Century." *Current Sociology* 52:2, 135–159.
- PARSONS, TALCOTT & ROBERT F. BALES. 1955. *Family, Socialization and Interaction process*. New York: The Free Press.
- PUTNAM, ROBERT. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- PYYHTINEN, OLLI. 2010. *Simmel and "the Social"*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- SCHEFF, THOMAS. 1990. *Microsociology. Discourse, Emotion and Social Structure*. University of Chicago Press.
- SCHEFF, THOMAS. 1997. *Emotions, the Social Bond, and Human Reality. Part/whole Analysis*. Cambridge University Press.
- SCHMALENBACH, HERMAN. [1922] 1961. "The Sociological Category of Communion." Teoksessa *Theories of Society. Foundations of Modern Sociological Theory Vol. 1*, toim. Talcott Parsons, Edward Shils, Kaspar D. Naegele & Jesse R. Pitts. New York: The Free Press of Glencoe.
- SEVÓN, EIJA & MARIANNE NOTKO. 2008. "Perhesuhteiden omalakisuus." Teoksessa *Perhesuhteet puntarissa*, toim. Eija Sevón & Marianne Notko. Helsinki: Gaudeamus 13–26.
- SIMMEL, GEORG. 1950. *The Sociology of Georg Simmel*, toim. Kurt H. Wolff. New York: The Free Press.
- SIMMEL, GEORG. 2005. *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Helsinki: Gaudeamus.
- SIMMEL, GEORG. [1918] 2010. *The View of Life*. University of Chicago Press.
- SMART, CAROL & BREN NEALE. 1999. *Family Fragments?* Cambridge: Polity Press.
- SMART, CAROL. 2007. *Personal Life*. Cambridge: Polity Press.
- SOMERS, MARGARET. 1994. "The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach." *Theory and Society* 23:5, 605–649.
- STRATHERN, MARILYN. 1988. *The Gender of Gift*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TIMMERMANS, STEFAN & IDDO TAVORY. 2012. "Theory Construction in Qualitative Research. From Grounded Theory to Abductive Analysis." *Sociological Theory* 30:3, 167–186.
- TÖNNIES, FERDINAND. [1887] 2002. *Community and Society*. Mineola, New York: Dover Publications.
- VAUGHAN, DIANE. 1986. *Uncoupling. Turning Points in Intimate Relationships*. Oxford University Press.
- WIDMER, ERIC, ANNA-MAIJA CASTRÉN, RIITTA JALLINOJA & KAISA KETOKIVI. 2008. "Introduction." Teoksessa *Beyond the Nuclear Family. Families in a Configurational Perspective*, toim. Riitta Jallinoja & Eric Widmer. Bern: Peter Lang, 1–10.
- WILLIAMS, FIONA. 2004. "Care, Values and Support in Local Self-Help Groups." *Social Policy and Society* 3(4): 431–438.
- ZECHNER, MINNA, KIRSI LUMME-SANDT & TAPIO KIRSI. 2009. "Vanhusperheen vieraat." Teoksessa *Vieras perheessä*, toim. Riitta Jallinoja. Helsinki: Gaudeamus.